

NEBHÂNÎ, Yûsuf b. İsmâîl

(Beyrut 1323). **7. Cevâhirü'l-bihâr fi fezâ'ili'n-nebiyyi'l-muhtâr** (Beyrut 1327, 1417/1997; Kahire 1379/1960). Çok sayıda kitaptan alıntılarının yer aldığı, Resûl-i Ekrem'in hususiyetlerine dair sıkça tekrarlanan sözlerin toplandığı bir eserdir. **8. Gazavâtü'r-Resûl** (Sûse 1989). **9. el-Fezâ'ilü'l-Muhammediyye**. Hacimli bir çalışma olup konuyla ilgili 782 eserin listesi verilerek âyetler, hadisler ve diğer rivayetler sıralanmıştır (nşr. Mahmûd Fâhûrî, Halep 1414/1994).

C) Hadis. 1. el-Erba'îne erba'in min ehâdisi seyyidi'l-mürselin. Birincisi kut-sî, diğerleri nebevî hadisler olmak üzere kırk adet kırk hadis çalışmasının derlendiği bir eserdir (muhtevası ve kaynakları için bk. **KIRK HADİS**). Otuz beşi kendi derlemesi, beşi diğer âlimlere ait olan bu kırk hadisler *Mecmû'u'l-Erba'in* adıyla da bilinir (Kahire 1372/1952, 2. bs.). Nebhânî'nin müstakil olarak basılan kırk hadisleri arasında *el-Ehâdisü'l-erba'in fi fezâ'ili seyyidi'l-mürselin* (Beyrut 1315), *el-Ehâdisü'l-erba'in min emsâli efşahi'l-âlemîn* (Küveyt 1408/1988), *el-Ehâdisü'l-erba'in fi vücûbi tâ'ati emîri'l-mü'minin* (Beyrut 1312) ve *el-Ehâdisü'l-erba'in fi fazli'l-cihâd ve'l-mücâhidîn* (Beyrut 1404/1984) zikredilebilir. **2. Müntehabü's-şahîhâyn min kelâmi seyyidi'l-kevneyn** (Kahire 1329). **3. el-Fethu'l-kebîr fi zâmi'z-Ziyâdeti ile'l-Câmi'î's-şâgîr**. Celâleddin es-Süyûtî'nin kısa hadisleri derleyen *el-Câmi'ü's-şâgîr* ile yine kendisinin buna ilâve ettiği 4440 hadisten oluşan *Ziyâdetü'l-Câmi'î* adlı zeylindeki hadislerin alfabetik şekilde sıralanmasından meydana gelmiştir (Beyrut, ts., [Dârü'l-erkam]; Kahire 1351). Eser, *Tertibü ehâdisi's-şahîh li-Câmi'î's-şâgîr ve Ziyâdetih* adıyla da basılmıştır (Riyad 1406). **4. İthâfû'l-müslim bimâ (verede) fi't-terğîb ve't-terhîb min ehâdisi'l-Buĥârî ve Müslim** (Kahire 1951). Me'mûn es-Sâgîrcî tarafından yeni bir neşri gerçekleştirilmiş olup Münzîrî'nin aynı adlı eseriyle birlikte basılmıştır (Beyrut 1411/1991). **5. Tehzîbü'n-nüfûs fi tertibi'd-dürûs** (Kahire 1329). Nevevî'nin *Riyâzû's-sâlihîn* adlı eserinin muhtasarıdır.

D) Dua ve Ezkâr. 1. Ef'âli's-şalavât 'alâ seyyidi's-sâdât (Beyrut 1309, 1317, 1996). Nebhânî'nin bundan başka *Sa'âdetü'd-dâreyn fi's-şalâti 'alâ seyyidi'l-kevneyn* (Beyrut 1316, 1318) ve *Şalavâtü's-senâ' 'alâ seyyidi'l-enbiyâ'* (Beyrut 1317) adlı risâleleri vardır. **2. Riyâzû'l-cenne fi ezkârî'l-Kitâb ve's-Sünne** (Beyrut 1319). **3. el-Virdü's-şâfi mine'l-mevri-**

di's-şâfi (Beyrut 1319). **4. Müferricü'l-kürüb ve müferrihu'l-ġulüb** (Beyrut 1323, 1424/2003). Hz. Peygamber ile diğer nebilere ve sâlih kişilerden rivayet edilen dua ve zikirleri içerir. **5. ed-Delâlatü'l-vâğihât 'alâ Delâ'ili'l-ġayrât**. Muhammed b. Süleyman el-Cezûlî'nin salavat mecmuası üzerine yazılmış bir şerhtir (Kahire 1955). **6. Câmi'ü's-senâ' 'alellâh**. Eserde hadislerde geçen veya sahâbe ile âlimlere ait olan övgü ve yakarıları bir araya getirilmiştir (Halep 1408/1988; Beyrut 1417/ 1996).

E) Diğer Eserleri. 1. Ĥulâşatü'l-beyân fi ba'zi me'âsiri's-Sulţân 'Abdilhâmîd Ĥân (Beyrut 1312). **2. Sa'âdetü'l-me'âd fi muvâzeneti Bânet Sü'âd** (Beyrut 1315). Kâ'b b. Züheyr'in meşhur kasidesi hakkındadır. **3. Ĥâdi'l-mürîd ilâ ġuruki'l-esânîd** (Beyrut 1317). Nebhânî, hocalarının adını ve onlardan okuduğu kitapları kaydettiği bu eserin sonunda kısa otobiyografisine de yer vermiştir. **4. İrşâdü'l-ġayrât fi tahzîri'l-müslimin min medârisi'n-Naşârâ** (Kahire 1322). **5. el-Beşâ'irü'l-îmâniyye fi'l-mübeşşirâti'l-menâmiyye** (Beyrut 1329). **6. Ĥurretü'l-ayn mine'l-Beyzâvi ve'l-Celâleyn** (Kahire 1338/1919, 1360). Kâdî Beyzâvi ile Celâleyn tefsirlerinden yapılmış seçmelerden oluşmuştur. **7. Câmi'ü kerâmâti'l-evliyâ'**. Binden fazla mutasavvıfın hayat hikâyesini ihtiva eden eseri (Kahire 1394/1974) Abdülhalik Duran *Sahabeden Günümüze Veliler ve Kerametleri* adıyla Türkçe'ye çevirmiştir (I-IV, İstanbul, ts., [Hikmet Neşriyat]). **8. Sebîlü'n-necât fi'l-ġubbi fillâh ve'l-buġzi fillâh** (İstanbul 1985; Limasol 1412/1992). **9. Delîlü'l-muĥtâr ilâ aĥlâki'l-ahyâr**. Alışveriş ve ticaret ahlâkı ile malî ibadetler hakkındaki rivayetleri içerir (Limasol 1408/1987).

BİBLİYOGRAFYA :

Nebhânî, *Kerâmâtü'l-evliyâ'*, II, 386-409; a.mlf., *Ĥâdi'l-mürîd ilâ ġuruki'l-esânîd*, Beyrut 1317, s. 56-64; Serkis, *Mu'cem*, II, 1838-1842; Brockelmann, *GAL Suppl.*, II, 764; Zirikî, *el-A'lâm* (Fethullah), VIII, 218; D. D. Commins, *Islamic Reform: Politics and Social Change in Late Ottoman Syria*, New York 1990, s. 116-118; Muhammed Ali Hüdûv, "Yûsuf en-Nebhânî", *Mevsû'atü Beytî'l-Ĥikme li-a'lâmi'l-'Arab*, Bağdad 1420/2000, I, 619-620; Samir Seikaly, "Şaykh Yusuf al-Nabhani and the West", *Les européens vus par les libanais à l'époque ottomane* (ed. Bernard Heyberger - Carsten-Michael Walbiner), Beirut 2002, s. 175-181; Seyyid Alevis b. Abbas el-Hasenî, *Fihristü's-şuyûĥ ve'l-esânîd*, [baskı yeri yok] 1423/2003, s. 304-306; Amal Ghazal, "Sufism, İjtihad and Modernity, Yusuf al-Nabhani in the Age of 'Abd al-Hamid II", *Ar.Ott.*, XIX (2001), s. 239-272.

M. SAİT ÖZERVARLI

NEBÎ

(bk. PEYGAMBER).

NEBÎ CAMİİ

Diyarbakır'da
XVI. yüzyılda inşa edilen cami.

Diyarbakır'da Dağkapısı yakınında İnönü mahallesinde Gazi caddesiyle İnönü caddesinin birleştiği kuzeybatı köşesinde yer alır. Bânisi ve mimarı belli olmayan ana yapı Akkoyunlular döneminde XV. yüzyılda yaptırılmış, XVI. yüzyılda bazı değişimler geçirmiştir. Minaresinde bulunan kitâbelerin birçoğunda Hz. Peygamber'in sözleri "kâle'n-nebî" ifadesiyle nakledildiğinden yapıya Nebî Camii, Peygamber Camii veya Câmîu'n-nebî denilmiştir.

Cami eskiden iki bölümden oluşuyordu. Bunlardan biri vaktiyle Şâfiiler'e ayrılmış olan şimdiki yapı, diğeri buna doğudan bitişik olarak inşa edilen ve bugün mevcut olmayan Hanefiler'e ait kısımdı. Ayrıca minareye bitişik, kemerli bir kapısı olan avlusu ile bunun doğu yönünde ufak dükkânlar, kuzey yönünde de bir bölümü günümüzde mevcut olan medresesi vardı. 1927'de Hanefiler'e ait caminin ahşap kirişlerinin çürüyüp çökmesi sebebiyle 1955'te bu bölümle minare belediye tarafından yıktırılarak o sırada genişletilen Gazi caddesine katılmıştır. 1960'ta Vakıflar Genel Müdürlüğü'nce kalan diğer kısımlar onarılmış ve minare bugünkü yerine yeniden inşa edilmiştir.

Selçuklu mimarisi tarzında 936 (1530) yılında yapılan Hanefiler'e ait kısım, enine gelişen şemada mihraba paralel dört nefli bir yapı olup önde de bir son cemaat yerinden meydana geliyordu. Yapıda nefler ağaç kütükleriyle kapatılmıştı ve üzeri top rak damla örtülüydü. Kesme bazalt taşından inşa edilen caminin basık kemerli kapısının üzerinde ahşap mükebbiresi vardı. Köşk bölümü basık tutulmuş olan minberi oldukça güzel bir taş işçiliğine sahipti. Zengin çini süslemeli mihrabının yarım sekizgen planlı mukarnaslı nişi üstte üç dilimli kemerle sonlanıyordu. Müezzin mahfili giriş kapısı üstünde yer alıyordu.

Siyah bazalt taşından inşa edilmiş olan Nebî Camii'nin (Şâfiiler bölümü) son cemaat yeri bir sıra beyaz kesme taş, bir sıra siyah bazalt taşı ile almasıık örgülü olarak yapılmış, böylece giriş cephesine bir hareketlilik kazandırılmıştır. Üç kubbeli son

cemaat yerinde kubbeler cephede düz bir alınlık duvarıyla, üstte ise düz bir dam ile gizlenmiştir. Cephede iki sütuna oturan üç kemerli açıklıklı son cemaat yerinin iki yanı duvarla kapalı olup sivri boşaltma kemerli birer dikdörtgen pencere ile dışarıya açılmaktadır. Cami cephesinde eksende yer alan taçkapı oldukça sadedir ve sivri kemerli alınlık altında basık kemerli, lentolu olarak düzenlenmiştir. İki yanda mukarnaslı mihrap nişleriyle yine sivri kemerli alınlıklı ve dikdörtgen açıklıklı birer pencere yer almıştır.

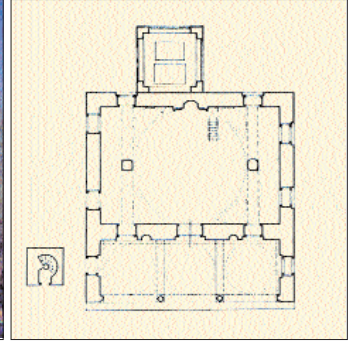
Harim enine dikdörtgen planlı olup ortada mekânın üzeri tromplarla geçişi sağlanan sekizgen yüksek kasnaklı, içten kubbe, dıştan pramidal bir taş külâhla örtülmüştür. Yanlarda serbest durumdaki iki ayak altta köşeleri pahlanmış kare gövdeli olarak düzenlenmiştir. Bu ayaklar geride kalan beden duvarlarına ikişer derin kemerle bağlanmış, orta mekân böylece yanlara doğru bir miktar genişletilmiştir. Alt sırada her cephede sivri kemerli alınlıklı ve dikdörtgen açıklıklı ikişer pencere, üst sırada kuzey hariç diğer üç yönde sivri kemerli açıklıklı birer pencere bulunmaktadır.

Kubbelerde ve tromplarda yeni kalem işi süslemeler vardır. Harimde vaktiyle mevcut olan ve bir şerit halinde düzenlendiği bilinen, XVI. yüzyıl sonu veya XVII. yüzyıl başlarına tarihlenen çinilerden bugün hiçbir iz kalmamıştır. Kible duvarında beyaz taştan yapılmış olan yeni mihrabın etrafını dört sıra geometrik bordür çevirmektedir. Köşeleri sütunçelerle sınırlandırılmış, yarım sekizgen planlı, mukarnaslı mihrap nişini üstte üç dilimli kemer örter. Ahşap minber yeni olup sadedir. Kuzeydoğu yönündeki pencereden iki aşamalı olarak ulaşılan kâgir mahfil kapının üzerinde yer almaktadır ve hafifçe öne doğru çıkma yapmıştır.

Minarenin, Diyarbekirli Kasap Hacı Hüseyin tarafından 936'da (1530) yaptırıldığı üzerindeki kitâbede yazılıdır. İlk inşasında şimdiki yerinden daha uzakta olan minare 1955 yılından önce sökülerek bugünkü yerinde yeniden inşa edilmiştir. Daha çok Suriye ve Güneydoğu Anadolu'da görülen minareler gibi kare kesitli prizmatik gövdeli olan minare siyah beyaz taşlardan alması bir örgüye sahiptir. Üstündeki silindirik gövdeli kısım sonradan eklenmiş olmalıdır. Minarede dört sıra halinde düzenlenmiş kitâbeler bulunur (Beysanoğlu, *Anıtları ve Kitâbeleri ile Diyarbakır Tarihi*, II, 455). Caminin İnönü caddesine bakan tarafında yer alan türbe 1718'de Vali Köp-

Nebi Camii
ve planı

rülü Abdullah Paşa tarafından eşi ve kızı için yaptırılmıştır. Üstü demir parmaklıklarla kubbe şeklinde örtülü olan türbenin duvarlarında Şair Hâmi'nin bir mersiyesi yazılıdır.

BİBLİYOGRAFYA :

Basri Konyar, *Diyarbakır Yıllığı*, Ankara 1936, III, 197; Bedri Günkut, *Diyarbakır Tarihi*, Diyarbakır 1937, s. 110-111; Usman Eti, *Diyarbakır*, Diyarbakır 1937, s. 64-65; Kazım Baykal – Süleyman Sıvı, *Diyarbakır Şehri* (Broşür), Diyarbakır 1942, s. 72; Osman Yalçın, *Diyarbakır*, İstanbul 1959, s. 15; Şevket Beysanoğlu, *Bütün Cepheleleriyle Diyarbakır*, İstanbul 1963, s. 190-191; a.mlf., *Anıtları ve Kitâbeleri ile Diyarbakır Tarihi*, Ankara 1996, II, 451-455; Remzi Balin, *Diyarbakır*, İstanbul 1966, s. 33-34; Metin Sözen, *Diyarbakır'da Türk Mimarisi*, İstanbul 1971, s. 43-47; a.mlf., *Anadolu'da Akkoynlu Mimarisi*, İstanbul 1981, s. 72-79; Gönül Öney, *Türk Çini Sanatı*, İstanbul 1976, s. 80; Oktay Aslanapa, *Türk Sanatı*, İstanbul 1984, s. 200; İlhan Akbulut, *Diyarbakır*, İzmir 1996, s. 56; Orhan Cezmi Tuncer, *Diyarbakır Camileri*, Diyarbakır 1996, s. 76-84.

FİLİZ GÜNDÜZ

NEBİL

(bk. EBÜ ÂSİM en-NEBİL).

NEBİLOĞLU, İsmail Hakkı

(1895-1965)

Türk müzikisi bestekârı.

İstanbul'da Teşvikiye'de dünyaya geldi. Doğum yılını kendisi 1895 olarak verirse de (Kalaycıoğlu, s. 512) onunla ilgili yayınların büyük kısmında 1893 diye geçmektedir. Mehmet Nebil Bey ile Fatma Melek Hanım'ın oğludur. Kabataş İdadisi'ndeki öğreniminin ardından Mekteb-i Hukuk'tan mezun oldu. I. Dünya Savaşı'nda yedek subay olarak Kafkas ve Çanakkale cephelelerinde bölük komutanlığı görevinde bulundu. Keşan'da iken bir gece düşman topçu ateşi sonucu görme yeteneğini kaybetmesi üzerine mâlûl gazi olarak emekliye ayrıldı. Bir müddet çeşitli okullarda öğret-

menlik yaptı. Ardından kendini tamamen müzik çalışmalarına verdi. 20 Şubat 1965 tarihinde Yıldız'daki evinde vefat etti ve ertesi gün Karacaahmet Mezarlığı'na defnedildi.

Müzik bilgilerini küçük yaşlarda annesinden öğrenecek almaya başlayan İsmail Hakkı Bey, Üdi Âfet'ten üç defa aldığı ud dersi dışında herhangi bir hocası olmasına rağmen şahsî çalışmalarıyla kendini yetiştirdi. Tanbûri Cemil Bey, Bestenigâr Ziyâ Bey, Giriftzen Âsım Bey, Lavtacı (Muzikalı) Lutfi Bey, Danbeni Rızâ Bey ve Muallim İsmâil Hakkı Bey gibi müzikşinasların çevresinde bulunarak onlardan istifade etti. Sesinin güzelliğiyle tanınan ve 1920'de Muallim İsmâil Hakkı Bey'in kurduğu İstanbul Opereti Topluluğu'nda sahne sanatkârı olarak rol alan İsmâil Hakkı Bey'in kendi ifadesine göre ilk bestesi, "Sine-i gül-ngine hep hâleden şal gerseler" mısraıyla başlayan süzünak şarkısıdır. 500'ün üzerinde eser bestelemiş, ancak büyük kısmının güftesi de kendisine ait olan bu eserlerin çoğunun notasının bulunmadığını son yıllarında söylemiştir. Yılmaz Öztuna *Büyük Türk Müzikisi Ansiklopedisi*'nde onun eserlerinden tesbit ettiği kırk dört şarkının listesini vermiştir. Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu repertuarında ise bunlardan ancak on beşi kayıtlıdır. Rahmi Kalaycıoğlu, *Türk Musikisi Bestekârları Külliyyatı*'nda on dört şarkı-

İsmail Hakkı
Nebiloğlu